

HODNOTOVÝ SYSTÉM A VYBRANÉ ASPEKTY TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU U STUDUJÍCÍCH FF MU

VALUE SYSTEM AND SELECTED ASPECTS OF LEISURE TIME AMONG FF MU STUDENTS

Petr SIČ

Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií,
Katedra sociologie,
Joštova 10, 602 00 Brno
e-mail: sic@mail.muni.cz

Tomáš MRHÁLEK

e-mail: tmrhalek@gmail.com

Alena KAJANOVÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta,
Katedra sociální práce,
Jírovцова 24, Č. Budějovice, 370 04
e-mail: kajanova@zsf.jcu.cz

Abstrakt

Článek se zabývá tématem hodnot dle konceptu S. Schwarze, užívaje PVQ dotazník u studujících Filosofické fakulty Masarykovy univerzity (N=1701). Zaměřujeme se na to, zda a jaká je souvislost hodnot vybraných sociodemografických charakteristik vysokoškoláků a volbou studovaného oboru. Dále pak prezentujeme vztah hodnot v souvislosti s preferovaným způsobem trávení volného času. Mezi proměnnými nebyla zjištěna významná statistická závislost, slabé korelace jsme přesto zaznamenali u několika hodnot v souvislosti s výší kapesného, věkem, genderem a vybranými způsoby preference trávení volného času.

Klíčová slova: hodnotové typy, PVQ, volný čas, studující VŠ

Abstract

The article deals with the concept of values according to S. Schwarz, using the PVQ questionnaire at college students at Masaryk University Faculty of Arts (N = 1701). We focus on whether, and what is the connection between values of selected socio-demographic characteristics and choice of field of university study. Furthermore, we present the relationship of values in connection with the preferred way of spending leisure time. There were found no significant statistical dependence between variables, weak correlations were recorded at several values in relation to the amount of pocket money, age, gender and selected ways of preferences of spending leisure time.

Keywords: value types, PVQ, leisure time, college students

ÚVOD

V našem příspěvku se věnujeme hodnotovému systému u vysokoškoláků studujících Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně (dále jen FF MU) v kontextu studovaného oboru. Dále se zaměřujeme na souvislost hodnotového profilu ve vztahu k vybraným aspektům trávení volného času. Cílem našeho článku je srovnat výsledky hodnotového profilu u studujících různých oborů v rámci Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a popsat vliv hodnot na vybrané faktory trávení volného času studujících. Výzkumným záměrem je ověřit, zda se hodnotové orientace studentů projevují preferencí způsobu trávení volného času.

Pokud by se hodnotové orientace projevovaly výběrem studovaného oboru, mělo by být možné najít u respondentů ze stejného oboru podobný hodnotový profil a zároveň by měl být tento profil odlišný od profilů u ostatních oborů. Tedy měli bychom najít rozdíly mezi profily studentů jednotlivých oborů. V případě projevů hodnotové orientace ve způsobu trávení volného času by mělo být možné nalézt vztahy mezi zjištěnou hodnotovou orientací respondenta a jeho preferencemi v této oblasti.

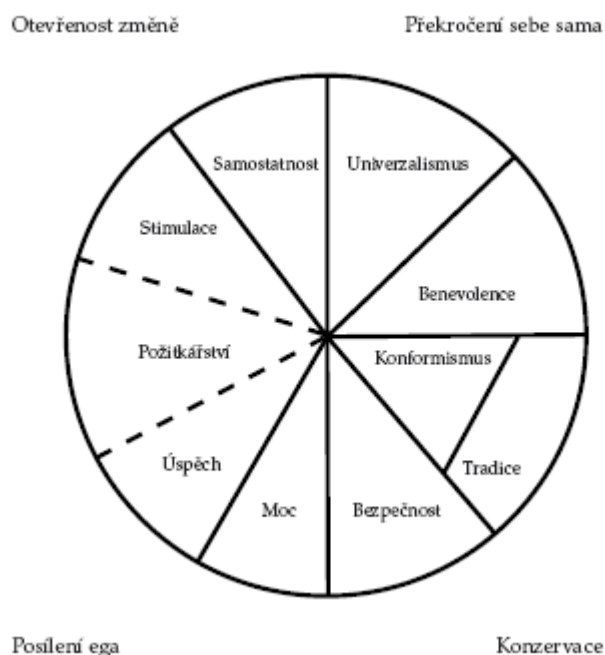
Článek je dílčím výstupem projektu Stereotypy na FF¹ 2010 (hl. řešitel Mgr. Petr Sič). Projekt byl podpořen z vnitřních zdrojů FSS MU (stipendia pro podporu tvůrčí práce studentů) v letech 2009 a 2010.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Koncept hodnotového systému Shalomona Schwartze patří mezi nejrozšířenější výzkumné koncepty hodnotových profilů. Hodnoty vymezuje jako hluboce zakořeněné, abstraktní motivy, které řídí, ovlivňují a vysvětlují postoje, názory, normy a chování (Schwartz, In Schusterová, 2008) a každý z nás je držitelem mnoha hodnot s různým stupněm subjektivní důležitosti (Schwartz, 2006). Hodnoty chápe jako žádané cíle, ke kterým chce člověk směřovat. Možné cíle rozdělil Schwartz pomocí faktorové analýzy na 10 specifických hodnot: Univerzalismus, Benevolence, Konformita, Tradice, Bezpečnost, Moc, Úspěch, Hédonismus, Stimulace a Samostatnost. Model prezentoval v podobě kruhové struktury (obr.1), přičemž čím blíže k sobě jsou znázorněny dvě hodnoty v kruhové výseči, tím větší je korelace mezi těmito hodnotami u jednotlivce. Na základě motivačního kontinua je možné rozdělit strukturu hodnot do dvou dimenzí, jež jsou spájeny specifickými hodnotami. První dimenzi vyjadřuje škála Překročení sebe sama - Posílení Ega. Překročení sebe sama je sycen ze skóre u položek Universalismu a Benevolence a jeho protiklad, posílení ega, zahrnuje hodnoty Moc a Úspěch. Ve druhé dimenzi proti sobě stojí Konzervace, jež zdůrazňuje Bezpečnost, Konformitu a Tradici proti Otevřenosti změně obsahující Stimulaci a Samostatnost. Hodnota Hédonismus bývá přiřazována jak k Otevřenosti změně, tak k Posílení Ega. Osoba se, dle svých výsledků, které vždy zdůrazňují jednu z opozičních dimenzí hodnot, dá přiřadit k hodnotovému typu charakterizovanému příklonem k jednomu okraji dimenze hodnot, jež je pak označen jako vypovídající charakteristika osoby a její chování vychází z preferencí hodnot onoho typu.

¹ Projekt Stereotypy na FF (2010) se zabýval vztahy mezi orientací aktérů v sémantickém poli fakulty, sociálním, kulturním a ekonomickým kapitálem a hodnotovou orientací. Pro analýzu sémantického pole byla použita triangulace vizuálně-projektivních technik a sémantického diferenciálu. K zjišťování kapitálů aktérů bylo využito upravených standardizovaných metod (viz. např. Šafr, 2008) a hodnotovou orientaci standardizovaný Schwartzův dotazník PVQ v 21 položkové verzi. Projekt Stereotypy na FF (2010) navazuje na předchozí výzkum Stereotypy na FSS (2009). Během výzkumu Stereotypy na FSS (N=890) byl nalezen silný vztah mezi studovaným oborem respondentů a jejich vnímáním sémantického pole fakulty, jinými slovy, vztah mezi hodnocením jednotlivých kateder aktéry a jejich studovaným oborem. Pro vyloučení vlivu třetích proměnných bylo autorům doporučeno replikovat výzkum v jiném prostředí (proto přešli z fakulty Sociálních studií MU na fakultu Filozofickou) a dotazník rozšířit o část zjišťující hodnotovou orientaci aktérů.

Obrázek 1: Teoretický model vztahů mezi deseti motivačními typy hodnot

Zdroj: Schwartz (1992) In Řeháková (2005)

V našem příspěvku se zaměřujeme na hodnoty studentů filosofické fakulty. Na studující při výběru jejich studijního oboru působí mnoho kritérií, z nichž mnohá mají úzký vztah právě s hodnotami, které pomáhají při životní orientaci (Tondl, 1999). Pro příklad, Schwartzova charakteristika jedince sledujícího dimenze hodnot Posílení ega, mu při rozhodování přisuzuje jako stěžejní kritéria volby vyhlídky vysokého sociálního statusu a vysokého příjmu, zatímco pro jedince typu Překročení sama sebe je důležité chápání svého povolání jako poslání, jež má pomoci společnosti. Hodnoty jsou mimo jiné součástí zkoumání při kariéřním poradenství (Schwartz, Sagiv, 2004). Odlišnost hodnot u studentů různých fakult potvrdily výzkumy Myyry, Helkam (2001) a Šmídové (2010), jež shodně našly signifikantní míru odlišnosti mezi studenty sociálních věd, ekonomických věd a technických oborů. Autoři zjistili, že studenti sociálních věd vynikají v míře Univerzalizmus, studující ekonomie měli vyšší míru položek Benevolence, Úspěch a Konformita, zatímco technicky zaměřeni studenti vynikali v hodnotě Tradice.

Nás zajímá, zda mezi studenty Filosofické fakulty Masarykovy univerzity, která vyniká různorodostí oborů, určíme také významné rozdíly.

Další proměnnou, kterou se budeme v našem příspěvku zabývat ve vztahu k hodnotovému systému, je preference trávení volného času. Ten je obvykle definován jako prostor pro realizaci činností, které můžeme vykonávat dobrovolně a ze svého vlastního zájmu (Čihovský in Hodaň, 2002:15). Způsob trávení volného času představuje jeden z ukazatelů životního stylu (Pávková et al., 2008) a někteří autoři se domnívají, že v současnosti je spíše neorganizovaný, individuální a má prožitkový charakter (Dohnal in Hodaň, 2002), oproti tomu vystupují autoři vycházející ze strukturální školy, kteří předpokládají závislost způsobu trávení volného času na pozici aktéra ve společnosti (Bourdieu, 1996). Tito autoři předpokládají vztah mezi sociálním a kulturním kapitálem aktéra a jeho realizovanými sociálně-preferenčními volbami demonstrovanými ve využití volného času (Šafr, 2008).

METODIKA

Pro sběr dat jsme použili standardizovaný Schwartzův Dotazník podoby hodnot PVQ, jež je zkrácenou 21 položkovou verzí původního SVS dotazníku. Tato verze je používána rovněž např. v rámci šetření ESS. Dotazník pokládá otázku: „Jak moc se Vám daná osoba podobá?“ a respondenti volí odpověď na šestistupňové stupnici: 1) Velmi se mi podobá, 2) Podobá se mi, 3) Podobá se mi trochu, 4) Podobá se mi málo; 5) Nepodobá se mi, 6) Vůbec se mi nepodobá (Schwartz, 2004). Dotazník doplňovaly otázky týkající se základních sociodemografických údajů o respondentovi a indikátorů jeho sociálního statusu a vybrané otázky, z nichž se zde zaměříme na tři, zkoumající oblast trávení volného času:

Jak přibližně rozdělujete svůj čas mezi studium a zábavu (vyznačit procentuálně na škále).

Do jakého podniku byste vyrazil/a večer za zábavou (volba 1–3 možností z osmi uvedených typů).

Vyberte maximálně dva způsoby trávení volného času, které preferujete (volba z osmi uvedených).

Dotazník byl v elektronické podobě umístěn na webovém rozhraní. Pomocí emailů byli osloveni všichni studující na FF MUNI s žádostí o vyplnění dotazníku. Zároveň byli tito motivováni slevovou poukázkou na nákup knih od sponzora a možností slosování o věcné ceny. Kompletně vyplněné dotazníky jsme získali od 1701 respondentů, což představovalo přibližně 35 % cílové populace (počet studentů je odhadován z oficiálních dat MU – vzhledem k možnosti dvouoborového studia a paralelním studiu více oborů je poskytnuté číslo orientační (odhadujeme, že se reálný počet se může lišit až o 5 %). Získaný vzorek byl srovnán s cílovou populací podle rozdělení oborů, kromě „nadvýskytu“ psychologů (návratnost 47 %), ostatních 20 zjišťovaných oborů bylo zachyceno proporčně správně.

Získaná data jsme statisticky zpracovali v programu SPSS. Pomocí explorační analýzy dat (popisná statistika) jsme zachytili výsledky hodnot pro prvky hodnotové orientace jednotlivých oborů. Vypočetli jsme korelace hodnot a hodnotových dimenzí s oborem a se základními sociodemografickými charakteristikami (věk, pohlaví, výše kapesného) a dále s vybranými faktory volného času studujících (rozdělení času na zábavu a studium, preferovaný způsob trávení volného času).

VÝSLEDKY A DISKUSE

V Tabulkách 1a a 1b prezentujeme korelace hodnot a jejich dimenzí s vybranými sociodemografickými charakteristikami. Sociodemografické charakteristiky, na které jsme se zaměřovali, korelovaly nejvíce s hodnotou samostatnost. Slabá pozitivní statistická závislost byla zaznamenána mezi výší kapesného vůči Stimulaci a Samostatnosti. Čím vyšší kapesné studující dostávali, tím více tendovali k zdůrazňování těchto hodnot. Zároveň, čím byli studující starší, tím více uváděli hodnotu Samostatnost. Identifikovali jsme také několik vztahů u dimenzí hodnot, protože čím vyšší měli studující kapesné, tím více tendovali k otevřenosti ke změně a Posílení ega. Výše kapesného tak měla z pozorovaných charakteristik s hodnotami nejvýznamnější vztahy. Pohlaví korelovalo s hodnotou benevolence a bezpečnost – muži dosahují nižších skóre v těchto hodnotách, než ženy.

Tabulka 1a: Korelace hodnot a vybraných sociodemografických charakteristik

Hodnota (Schwarz)	Kapesné	Pohlaví	Věk
Univerzalismus	0,008*	-0,051	0,073
	0,752**	0,034	0,003
Benevolence	-0,014	-0,133	-0,020
	0,562	0,000	0,419
Konformismus	-0,044	0,012	0,022
	0,075	0,635	0,364
Tradice	-0,099	-0,035	0,065
	0,000	0,146	0,007
Bezpečnost	-0,055	-0,102	0,006
	0,026	0,000	0,799
Moc	0,018	-0,025	-0,074
	0,462	0,303	0,002
Úspěch	0,043	0,011	-0,062
	0,083	0,647	0,001
Požitkářství	0,089	-0,013	-0,091
	0,000	0,603	0,000
Stimulace	0,106	-0,013	-0,064
	0,000	0,604	0,009
Samostatnost	0,146	0,077	0,117
	0,000	0,002	0,000

Zdroj: Vlastní výzkum, * horní řádky představují hodnotu korelace, ** dolní řádky představují hodnotu signifikace, tučně je vyznačena hodnota korelačního koeficientu v rozmezí 0,10–0,15, což odpovídá nízké statistické závislosti

Tabulka 1ba: Korelace hodnotových dimenzí a vybraných sociodemografických charakteristik

h. dimenze	kapesné	pohlaví	věk
Konzervace	-0,086*	-0,054	0,040
	0,000**	0,026	0,099
Otevřenost změně	0,146	0,015	-0,032
	0,000	0,528	0,192
Posílení ega	0,118	0,023	-0,077
	0,000	0,338	0,001
Překročení sebe sama	-0,001	-0,097	0,043
	0,970	0,000	0,074

Zdroj: Vlastní výzkum, * horní řádky představují hodnotu korelace, ** dolní řádky představují hodnotu signifikace, tučně je vyznačena hodnota korelačního koeficientu v rozmezí 0,10–0,15, což odpovídá nízké statistické závislosti

Co se týče vztahu mezi hodnotami a rozdělením času na studium a volný čas (zábavu), hodnoty korelace (viz Tabulka 2) odpovídají očekávání – konformismus -0,14 a tradice -0,08, znamenají tendenci lidí s těmito hodnotami se věnovat spíše studiu než zábavě. Podobně očekávaný je pozitivní směr korelace u požitkářství (0,22), tedy „požitkářští“ studující raději věnují čas zábavě, než studiu. Zajímavé ale je, že zde nenacházíme žádnou korelaci mezi hodnotou úspěch a poměrem mezi prací a zábavou (v tabulce vyznačeno šedě), ačkoli jsme očekávali, že ti, kteří se orientují na úspěch, by se zároveň měli věnovat více studiu.

Tabulka 2: Rozdělení času na studium a zábavu – korelace s hodnotami

Preference zábavy	Univ.	Benev.	Konform.	Tradice	Bezpeč.	Moc	Úspěch	Požítk.	Stimul.	Samost.
Korelace (Pearson) Correlation	0,026	-0,013	-0,136	-0,083	-0,054	0,039	0,000	0,220	0,095	0,011
Signifikance	0,292	0,578	0,000	0,001	0,025	0,105	0,987	0,000	0,000	0,654

Zdroj: Vlastní výzkum, signifikantní méně až středně významné hodnoty korelace jsou vyznačeny tučně

Co se týče vztahu mezi preferovaným způsobem trávení volného času a hodnotovými dimenzemi (Tabulka 3), ti, kteří čtou, jsou spíše otevření změně, ti, kteří chodí do přírody, vykazují vysokou hodnotu posílení ega a nízkou hodnotu překročení sebe sama, které koreluje zejména s hráči počítačových her. Jako zajímavé shledáváme zejména to, že respondenti, kteří uvedli preferenci trávení času v přírodě, mají tak vysokou dimenzi posílení ega.

Tabulka 3: Korelace hodnotových dimenzí a způsobu trávení volného času

Trávení volného času	Konzervace	Otevřenost změně	Posílení ega	Překročení sebe sama
Sport	0,024*	-0,082	-0,049	-0,012
	0,315**	0,001	0,042	0,616
Divadlo	-0,043	-0,021	-0,030	-0,042
	0,080	0,397	0,223	0,083
Kino	-0,039	0,030	-0,039	0,052
	0,111	0,220	0,105	0,032
Četba	-0,056	0,134	0,060	-0,079
	0,020	0,000	0,013	0,001
Příroda	-0,043	0,014	0,189	-0,153
	0,073	0,562	0,000	0,000
Umění	0,047	-0,073	-0,009	0,016
	0,051	0,003	0,699	0,498
PC hry	0,036	0,024	-0,094	0,148
	0,139	0,329	0,000	0,000
Jiné	0,072	-0,061	-0,089	0,090
	0,003	0,011	0,000	0,000

Zdroj: Vlastní výzkum, * horní řádky představují hodnotu korelace, ** dolní řádky představují hodnotu signifikace, tučně je vyznačena hodnota korelačního koeficientu v rozmezí 0,10–0,15, což odpovídá nízké statistické závislosti, šedě je vyznačen korelační koeficient o hodnotě 0,19, odpovídající střední statistické závislosti

Souvislost mezi studovaným oborem a hodnotami jsme počítali pomocí Cramerova V, přičemž jsme dospěli k následujícím výsledkům. U hodnot konformismus, moc, úspěch, požitkářství a stimulace jsme nezaznamenali žádnou signifikaci se studovanými obory. Slabá závislost byla zaznamenána u hodnot univerzalizmus (0,110, sig. 0,000, kde největších hodnot dosahovala psychologie), benevolence (0,110, sig. 0,000 s největšími hodnotami v případě oboru pedagogika), tradice (0,105, sig. 0,000, která nejvíce odpovídá oboru historie a etnografie), bezpečnost (0,095, sig. 0,008) a samostatnost (0,106, sig. 0,000 s nejvyššími hodnotami u psychologie). Obory jsou si tak v celkovém hodnotovém profilu velmi podobné.

Ačkoli byly zkoumané obory značně různorodé, získané výsledky faktorové analýzy (jeden faktor vysvětlující 93 %) poukazují na shodnost hodnotového zaměření jejich studujících. Naše výsledky jsou v protikladu k výzkumům přinášejícím údaje o odlišnosti hodnot mezi různými skupinami studentů (např. Myyry, Helkam, 2001, Šmídová, 2010), jejichž předpoklady, že studující jednotlivých fakult se odlišují dle svého zaměření na určité hodnoty, se potvrdil. Nabízí se tak otázka, zda představují studující FF MU skutečně tak specifickou skupinu, která je takto homogenní. V tomto smyslu by bylo vhodnější použít jiný typ dotazníku, například osobnostní baterii.

ZÁVĚREM

V rámci našeho příspěvku, v němž jsme se zaměřovali na vztah mezi hodnotami, studovaným oborem, vybranými proměnnými sociodemografických charakteristik a aspekty volného času, jsme dospěli k výsledkům, které jsou odlišné od dostupných výzkumů hodnot realizovaných u vysokoškolských studujících. Studovaný obor nepředstavuje takový vliv na hodnotový systém, podle Schwartz, jako výzkumy mezifakultní. Slabé korelace byly zaznamenány jen u některých oborů. U sociodemografických charakteristik se jednalo o slabé korelace, z nichž největší vliv byl u proměnné výše kapesného. Středně silné korelace jsme zaznamenali u rozdělení času mezi zábavu a školu v případě hodnoty Požitkářství a preferenci trávení volného času v přírodě u dimenze Posílení ega.

V další etapě projektu Stereotypy bychom se rádi zaměřili na identifikaci možných vlivů na výsledky výzkumu a testování hodnotového systému pomocí jiných nástrojů, jakožto i komparace s dalšími studujícími na jiných fakultách v rámci České republiky.

LITERATURA

- Bourdieu, P. (1996). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. 1st pub. London: Routledge. 613 s.
- Dohnal, T. (2002). Volný čas a komunální rekreace. In Hodaň, B. (ed.). *Volný čas a jeho současné problémy : sborník příspěvků přednesených na vědeckém symposiu v Olomouci, ve dnech 20. a 21. května 2002*. Olomouc: Hanex. 188 s.
- Pávková, J. et al. (2008). *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál. 221 s.
- Čihovský, J. K vývoji názorů na volný čas (Od Aristotela k Dumazedierovi). In Hodaň, B. (ed.). *Volný čas a jeho současné problémy : sborník příspěvků přednesených na vědeckém symposiu v Olomouci, ve dnech 20. a 21. května 2002*. Olomouc: Hanex. 188 s.
- Schusterová, N. (2008). Konštrukt 'hodnota' v psychologickom ponímaní. *Československá psychologie*, 52(3), 265–275.
- Schwartz, S. H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. *Comparative Sociology*, 5 (2/3), 137–182.

- Řeháková, B. (2006). Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwarze. *Sociologický Časopis*, 42(1), 107–128.
- Šafr, J. 2008. Životní styl a sociální třídy. Vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby. Edice sociologické disertace. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 165 s.
- Šmídová, M., Vávra, M. & Čížek, T. (2010). Hodnotové orientace vysokoškolských studentů na třech typech fakult. *Aula*, 18(2), 2–13.
- Tondl, L. (1999). Hodnocení a hodnoty: metodologické aspekty hodnocení. Praha: Filosofia.
- Schwartz, S. H. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*, 38(3), 230–255.
- Schwartz, S. H., Sagiv, L. (2004). Values, intelligence and client behavior in career counseling: A field study. *European Journal of Psychology of Education*, 19(3): 237–254.
- Myyry, L. & Helkama, K. (2001). University Students' Value Priorities and Emotional Empathy. *Educational Psychology*, 21(1), s. 25–40.